

20 il: milli dövlətçiliyin yeni mərhələsinə doğru

Fəlsəfi-sinergetik təhlil

XIII MƏQALƏ

Liderlik baxışları reallığa çevirmək qabiliyyətidir.

Uorren BENNIS

Daxili mühitdən regional miqyasa

Cəmiyyətdaxili multikultural durumla regional və regionlararası miqyasda qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın fəlsəfəsini uyğunlaşdırmaq yaradıcı bir prosesdir. Çünki bir cəmiyyətin daxili mühiti əsrlərlə eyni məkanda formalaşmış və oturmuş faktorlardan yaranır. Regional miqyas isə bundan kənara çıxmağı tələb edir. Bu zaman həmin siyasi, tarixi, mənəvi, mədəni və əxlaqi sərhədi "keçmək" fərqli meyarlar üzrə hərəkəti tələb edir. Buna regionlararası məkanda qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq məsələsinə də əlavə etdikdə mərhələli mürəkkəb vəzifə qarşıya çıxır. Təcrübə də göstərir ki, nadir hallarda müstəqil dövlətlər bu vəzifənin öhdəsindən gələ bilirlər. Azərbaycan bu baxımdan Avrasiya üçün bir nümunədir.

Cəmiyyətdaxili situasiyanın regional və oradan da regionlararası münasibətlər mühitində uğurlu transformasiyası fəlsəfi-sinergetik baxımdan mürəkkəb və özündə ziddiyyətlər daşıyan bir prosesdir. Burada faktiki olaraq məsələnin fəlsəfi və politoloji aspektləri həmin nəzəri, həm də praktiki olaraq "kəşif". Yeni liderin fəaliyyətini motivasiya edən ümumi məqamlarla praktiki fəaliyyətin nəticələri arasında uyğunluq olmalıdır. Liderin uğurlu olması məhz həmin "kəşif sahəsi"ndə hansı "yeni siyasi və geosiyasi dəyərlər" yarada bilməsi ilə müəyyənə bilər. Başqa sözlə, həmin uyğunluğun göstəricisi liderin situasiyaya nə dərəcədə yaradıcı yanaşma bilməsi ilə şərtlənir. Əgər liderin fəaliyyətinin nəticəsi olaraq keyfiyyətə yeni dəyərlər yaranırsa, o halda fəaliyyət uğurlu sayıla bilər. Burada bir neçə politoloji anlayışın qarşılıqlı münasibətləri fonunda məsələni izah etmək mümkündür.

Siyasi fəallıq, attityüd və alternativ inkişaf

Siyasi aktivlik ümumi halda politologiyada fərdin və sosial qrupların özünün və ətrafın siyasi statusunu dəyişməyə istiqamətlənmiş davranışlar kompleksidir. Bu anlayışı liderlik kontekstində fəlsəfi-sinergetik ümumiləşdirsək, belə bir məzmun alınır: Liderin səmərəli siyasi aktivliyi mövcud situasiyada dövlətin onun yerləşdiyi region kontekstində siyasi və geosiyasi statusunu daha təhlükəsiz, daha çox əməkdaşlıq müstəvisinə çıxarmaq qabiliyyəti ilə müəyyən olunur. Liderin siyasi aktivliyi daxilə vətəndaşla-

rın siyasi attityüdü və regional miqyasda alternativ inkişaf yollarının qarşılıqlı münasibətlərinin mövcudluğu şəraitində konkret məzmun alır.

"Attityüd" ingiliscə "attitude" sözündən olub, "münasibət" deməkdir. Siyasi aspektdə bu termin vətəndaşın siyasi yönünü, istiqamətini, davranışını necə qurmaq haqqında strategiyasını ifadə edir. Təcrübə göstərir ki, adətən, ideologiya və baxışların çoxluğu şəraitində özünü göstərir. Vəziyyəti həssas edən də bu məqamdır. Çünki fərqli baxışların və ideoloji mövqelərin varlığı vətəndaşın radikal mövqə dəyişikliyi etməsinə imkan yaradır. Güclü lider olmadıqda bu vəziyyətdə cəmiyyət parçalana və vahid strateji xətti gözləməyə bilər. Xüsusilə regional miqyasda ümumi vəziyyət qarışıq olanda attityüd faktoru toplum üçün neqativ situasiyalarla nəticələne bilər.

Məsələnin digər tərəfi siyasi inkişafın alternativlərinin mövcud olması ilə bağlıdır. Daxildə attityüdün yarada biləcəyi vəziyyət regional miqyasda bir sıra qüvvələr tərəfindən alternativ inkişaf adı altında formalaşdırıla bilər. Bununla müstəqil dövlətin lideri iki tərəfdən – daxildən attityüd, kənardan (regional mühitdən) seçilmiş inkişaf kursuna alternativ kimi göstərilən, lakin milli dövlətçilik maraqlarına uyğun olmayan inkişaf modellərinin məcburi qəbul etdirilməsi prosesi ilə üz-üzə qala bilər.

Bütün bunlara görə, Azərbaycan kimi dövlətlərdə müstəqilliyin taleyi siyasi aktivlik, siyasi attityüd və alternativ inkişaf faktorlarının qarşılıqlı münasibətlərindən xeyli asılı olur. Uğurlu lider bu üç faktoru milli dövlətçilik maraqları müstəvisində balanslaşdırıla bilər. Buradan da daha bir neçə politoloji anlayışın qarşılıqlı əlaqəsinin aktuallığı meydana çıxır.

Milli və regional təhlükəsizlik: geosiyasi balanslaşdırma

Milli təhlükəsizliklə regional təhlükəsizliyin qarşılıqlı münasibətləri ayrıca bir siyasi problemdir. Azərbaycan üçün, bu, ölkənin ərazi bütövlüyünü və suverenliyini təmin etmək əsasında milli maraqları gözləməkdən ibarətdir. Milli maraqların gözlənilməli şərtlər daxilində regional təhlükəsizliyin təmini xüsusi fəaliyyət istiqaməti tələb edir. Prezident İlham Əliyev 20 il müddətində həmin fəaliyyət istiqamətini məhərtlə aparmışdır. Bu, Prezidentin daxili multikultural şərtləri saxlamaqla çox sayda konkret proqramlar və layihələr həyata keçirməsində təcəssüm olunmuşdur.

Regional miqyasda əhəmiyyəti olan reallaşan hər bir layihə Azərbaycanın daxili birliliyinin saxlanması şərti ilə həyata keçmişdir. Bunu Azərbaycan lideri geosiyasi qüvvələrin Cənubi

Qafqazdakı maraqlarını milli maraqlara görə balanslaşdırma, tarazlaşdırma vasitəsilə təmin etmişdir. Konkret olaraq regionda fəaliyyət göstərən hər bir böyük geosiyasi güc Azərbaycanın maraqlarını nəzərə almalı və ona uyğun fəaliyyət göstərməlidir. Bu zaman həmin geosiyasi güclərin münasibətlərinin balanslaşması da Azərbaycanın milli maraqlarının təminatı şərti daxilində konkret məzmun kəsb etməlidir.

Bu məqamın konkret nümunəsi kimi enerji layihələrinin enerji təhlükəsizliyi ilə milli təhlükəsizliyin vəhdətinə xidmət etməsinə göstərə bilərik. Bakı–Tbilisi–Ceyhan, Cənub Qaz Dəhlizi, bərpaulunan enerji layihələri, nəqliyyat-loqistika sisteminin yaradılması və rəqəmsal informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı proqramların reallaşması buna misaldır.

Prezident İlham Əliyev bu layihələri regional və regionlararası miqyasların ziddiyyətsiz əlaqələrdə uyğunlaşdırılması şərti ilə reallaşdırır. Burada fəaliyyət başlıca olaraq regional təşkilatlar çərçivəsində həyata keçirilir. O cümlədən, burada Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) mühüm rol oynayır. Həmin təşkilat çərçivəsində Azərbaycan Prezidenti Cənubi Qafqaz regionu ilə Mərkəzi Asiya, Yaxın Şərqi, Avropa və Uzaq Şərqi regionları arasında qarşılıqlı fayda verən əməkdaşlıq şəbəkəsi yaratmaqda aparıcı rol oynamışdır. Hazırda bir sıra energetik, informasiya-texnologiya, iqtisadi və nəqliyyat-loqistika layihələri vasitəsilə vurğulanan regionlar arasında əməkdaşlıq, sabitlik və təhlükəsizliyin milli təhlükəsizliklə sıx bağlantısı yaradılmışdır. Şərqi və Cənubi Avropanın bir neçə dövləti artıq həmin şəbəkədə mövcuddur. Mərkəzi Asiyanın bütün dövlətləri Azərbaycan liderinin bu təşəbbüslərinə dəstək verirlər. Çin Orta Dəhliz layihəsi üzrə Azərbaycan Prezidentinin fəaliyyətinə tam dəstək verir. Rəsmi Moskva da İlham Əliyevin həmin istiqamətdə fəaliyyətini müsbət qəbul edir.

Türkiyəyə gəldikdə isə regional və regionlararası miqyasda hər bir layihədə Ankara–Bakı birliyi özünü göstərir. Bu güc, faktiki olaraq, hazırda regional təhlükəsizlik və sabitliyin əsas təminatçısıdır.

Beləliklə, İlham Əliyevin liderliyində milli, regional və regionlararası miqyasların bir-birini təmin etməsi başlıca özəllikdir. Burada cəmiyyətdaxili mühitdə yaradılmış siyasi sinerji uğurla regional və regionlararası miqyasda proyeksiya oluna bilər. Həmin prosesdə Azərbaycan cəmiyyətinin multikultural mühiti müxtəlifliyin vəhdəti kimi regional və regionlararası miqyasın geosiyasi aspektinə transformasiya edilmişdir. Bu, konkret layihələrin təşəbbüskarı kimi çıxış etməklə və regional təşkilatlarda siyasi-diplomatik aktivlik-

lə təmin edilmişdir.

İlham Əliyevin Prezident kimi yeni liderlik aspektində bir sıra fəlsəfi-sinergetik qənaət əldə etmək olar.

a) Strateji zəka və xarizmanın vəhdəti

Mürəkkəb və böhranlı situasiyalarda liderin strateji zəkası və xarizması düzgün qərarlar qəbul etməyə imkan yaradır. İlham Əliyev artıq 20 ildir ki, dünyanın ən mürəkkəb, ziddiyyətli və böhranlarla müşayiət olunan regionlarından birində uğurlu liderlik nümayiş etdirir. Bu, o deməkdir ki, Azərbaycan Prezidenti strateji zəka ilə siyasi xarizmanın vəhdətinə nail olmuşdur.

Strateji zəka liderin hər bir situasiyada yerli vəziyyəti uzaq vəhdənin işığında görə bilməsi ilə bağlıdır. Yeni, mövcud vəziyyətə gələcəyin mümkün ssenariləri kontekstində dəyərləndirə bilməsidir. O halda indi qəbul edilən qərarların strategiyada verəcəyi müsbət nəticələri müəyyən etmək mümkün olur. Ancaq bunun üçün siyasi xarizma adlanan maraqlı fenomen də mövcud olmalıdır.

Siyasi xarizma (yunanca "charisma" – ilahi fitrət) liderin prinsipallığını, siyasi iradəsini, qərarqəbul etmə qətiyyətini və seçdiyi kursdan dönməzliyini özündə ehtiva edir. Xarizması yüksək olan liderlər milli liderliyə və oradan da ümummilli liderliyə yüksələ bilirlər.

Strateji zəkanın görə bildiyi məqamları həyata keçirmək üçün mütəəq yüksək siyasi xarizma lazımdır. Bu iki faktorun vəhdəti xüsusilə böhranlı situasiyalarda lideri uğurlu edə bilər. Çünki böhranlı vəziyyətlərdə istənilən kursa qarşı çıxanlar, fərqli mövqə tutanlar və nəhayət, sadəcə, qısqıncıq edənlər olur. Bütün bunlarla yanaşı, müxtəlif maraqları olan dairələr tələlər qururlar. Bu kimi maneələri aradan qaldırmaq üçün yolla getmək üçün strateji zəka ilə siyasi xarizmanın bir-birini

tamamlaması şərtidir.

İlham Əliyev bütün maneələrə baxmayaraq, enerji layihələrini nəinki həyata keçirdi, həm də yeni layihələr irəli sürərək mövcud vəziyyətə yaradıcı yanaşdığını nümayiş etdirdi. Buradan yaradıcı liderliyin vacibliyi nəticəsini çıxara bilərik.

b) Yaradıcı lider: yeniləşdirmə qabiliyyəti

İslahatçı lider yaradıcı olmalıdır. İlham Əliyev həyata keçirdiyi islahatlara yeniliklər etməklə nail olmuşdur. Fəlsəfi baxımdan çox maraqlıdır ki, Azərbaycan Prezidenti ən çətin anlarda belə uzaqgörən hərəkət etmiş, vəziyyətin ağırlığı fonunda qətiyyətli addımlar atmışdır. Sonradan aydın olmuşdur ki, İlham Əliyev siyasi uzaqgörənlik, müdriklik və qətiyyət nümayiş etdirmişdir. Gürcüstanın ən böhranlı anlarında Azərbaycan Prezidentinin atdığı addımlar buna nümunədir. Qonşu dövlət üçün ən ağır, böhranlı situasiyalarda İlham Əliyev bu dövlətə səfərlər etmiş, konkret təkliflərlə onu düşdüyü vəziyyətdən çıxarmışdır. Eyni mənşərə Ukrayna ilə münasibətlərdə də özünü göstərməkdədir. Azərbaycan Prezidenti qətiyyətli və güclü gedişləri ilə bu dövlətə yardım etməkdədir.

Yaradıcı liderlik qabiliyyəti II Qarabağ savaşı zamanı da özünü aydın göstərmişdir. İlham Əliyev bütün savaş boyu prosesləri elə koordinasiya etmişdir ki, ordu daim irəliləmiş, informasiya sahəsində rəqibi üstələmiş və situasiyanı Azərbaycanın xeyrinə dəyişmişdir.

Lakin məsələ bunlarla məhdudlaşmır.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru